

FILOZOFSKI FAKULTET UNIVERZITETA U SARAJEVU
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Rano kršćanstvo-sociološki kontekst nastanka jedne svjetske religije
ZAVRŠNI DIPLOMSKI RAD

KANDIDAT:
Kristijan Buljan

MENTOR:
Doc.dr.Tomislav Tadić

Sarajevo,februar,2021

Naziv teme:	Rano kršćanstvo- sociološki kontekst nastanka jedne svjetske religije
Mentor/i:	Doc. dr. Tomislav Tadić
Student:	Kristijan Buljan

Predmet ovog rada će biti, Rano kršćanstvo- sociološki kontekst nastanka jedne svjetske religije, te će obuhvaćati literaturu koja je vezana za sam početak ranog kršćanstva. Sadržaj rada usko se vezuje za izvore nastanka religije, njene socijalne i historijske značajke, historijski kontekst kao i razvoj same religije. Literatura koju ćemo analizirati u prvom dijelu rada odnosi se na Bibliju- Stari i Novi zavjet, te nekanonsku literaturu koja djelom predstavlja izvore kršćanstva. U danjem nastavku rada fokus zauzima Isus kao centralna figura ove religije, kao i njegov život te utjecaj na razvoj navedene religije. U radu će biti izvršen prikaz Evanđelja kao posebnog književnog žanra. Finalni dio rada se odnosi na razvoj kršćanskih crkvi proučavanje crkvene organizacije, kao i temom crkva i imperija sa naglaskom na značaj 4. vijeka za historiju kršćanstva i u konačnici kanonizacijom kršćanske Biblije. Zaključak će sadržavati komparativni prikaz ranog kršćanstva danas kao i analizu promjene crkvene organizacije.

Metode istraživanja: historijska i komparativna metoda.

Povijest nastanka ranog kršćanstva

Kršćanstvo prema grčkom (hristos) jeste svjetska monoteistička religija čiji se nastanak vezuje za područje današnje Palestine, početkom prvog stoljeća tj. rađanjem Isusa Krista. Ova religija obuhvaća mnogobrojne kršćanske sekte i crkvene zajednice čije se zajedničko vjerovanje svodi na vjeru u Isusa Krista, također prihvaćanje evanđelja te života koji je u skladu s njima. Kršćanstvo se ubraja u objavljene proročke religije za koje je karakteristično mistička struktura, također je karakteristično spasensko i eshatološko usmjerenje. Od svoga nastanka pa kroz proces povijesnog razvoja kršćanstvo se postupno raščlanjuje na više različitih konfesija a to su Katolicizam, Protestantizam, Pravoslavlje, Monofizitstvo i Nestorijanstvo, uz što su vezane njima odgovarajuće crkve. Značajna prekretnica u povjesti kršćanstva dogodila se 1054. godine crkvenim raskolom kojim su se odijelile crkve na Zapadnu Katoličku i Istočnu Pravoslavnu crkvu. Kao uzroke ovoga događaja možemo navesti kulturološke razlike, jezične što podrazumijeva da se zapad priklanjao više latinskom jeziku dok je za istok karakteristična upotreba grčkog jezika, teritorijalna podjela tj. raspad Rimskog carstva na Istočno i Zapadno što nas vodi do zaključka da uzroci crkvenog raskola sežu u prva stoljeća kršćanstva. Sve navedeno dovelo je do određenih posljedica koje se osjećaju i danas a kao glavne posljedice navodimo razlike u bogoslužju, različiti vjerski običaji te različito crkveno vodstvo. Zapadnu rimokatoličku crkvu predvodi Papa kao njen vrhovni poglavar dok istočnu pravoslavnu crkvu predvodi Patrijarh, također vrhovni poglavar crkve. Preciznije rečeno razlika se javlja u njihovim ulogama na zapadu Papa ima dominantnu ulogu jer katolici Papu smatraju vladarom crkve u cjelini te da je njegova vlast istovjetna s onom kakvu u

patrijarhalnoj obitelji je imao otac nad vlastitim ukućanima a krivac za ovo mišljenje jeste na zapadu razvijena teološka disciplina koja se naziva Petrovom službom (lat. Petrijum munus) čije je načelo da je sam Isus dao prednost apostolu Petru kao poglavaru apostola i njegovim sljedbenicima.

Apstrakt: Rano kršćanstvo javlja se u prvom stoljeću u početku kao sljedba nastala iz židovstva koja sredinom prvog stoljeća postaje religijom. Uključuje brojne zajednice i njihove crkve poput katolicizma, protestantizma, nestorijanstva i pravoslavlja. Kršćanstvo kroz povijest prolazi kroz razne društvene promjene, najprije dolazi do crkvenog raskola na Istočnu i Zapadnu crkvu što je dovelo do brojnih razlika u vjerskim običajima, crkvenom vodstvu te kulturoloških razlika. Kršćanstvo se također susreće s reformacijom i sekularizacijom, čije se posljedice osjete i danas poput nastanka različitih konfesija i crkava povezanih s njima a u posljednje vrijeme i opadanja religijske svijesti izazvane procesom sekularizacije, ujedno i gubljenje njenog značaja gdje glavnu ulogu u društvu preuzimaju socijalne institucije.

Ključne riječi: Kršćanstvo, Biblija, Povjesni Isus, reformacija, sekularizacija, Evanđelje, Crkva

1. Uvod

Definicija religijske pojave i pojam religije

Da bi smo mogli istraživati što se podrazumijeva pod pojmovima religije i religijske pojave moramo poći od proučavanja najprimitivnijih oblika zajednice. Što predstavlja pojam religije i religijske pojave? Već na samom početku ove definicije suočavamo se s opasnošću bilo da religijom nazivamo sistem ideja i običaja koji ne bi imao ničeg religijskog ili da prođemo mimo religijskih činjenica ne uočavajući njihovu pravu prirodu. Kada se nastoji definirati ono što je religijsko najkarakterističiji pojam jeste pojam nadprirodnog. Pod ovim pojmom se podrazumijeva svaki poredak koji prelazi granice našeg razuma. Ovaj pojam nadprirodnog se odnosi na sve ono što predstavlja svijet misterije, onog neshvatljivog. Prema Dirkemovom mišljenju religija predstavlja jednu vrstu spekulacije o svemu onome što je nedostižno nauci i distinktivnom mišljenju. Svaka religija je suprotna po svojim vlastitim dogmama kako tvrdi Spencer, ali se slaže u jednom a to je prešutno priznanje da je svijet sa svime onim što ga okružuje misterija koja zahtjeva objašnjenje. Prema njemu religija predstavlja vjerovanje u nešto što prevazilazi razum (Dirkem, 24-25, 1982). Prvi oblici religije javljaju se u prvobitnoj zajednici a rezultat su čovjekova vjerovanja da se svi događaji u prirodi odvijaju bez njegove volje i kontrole. Pojam religije preuzet je iz latinskoga jezika te se ukorijenio u evropskim jezicima. Prvi put su riječ religio koristili rimski pisci izvodeći je iz glagola religare (ponovno razmišljati), jer o onome što je božansko treba ponovno razmišljati, također se povezuje iz glagola religire (privezati) tj. veže ljude za bogove te stvara jednu vrstu obaveze prema tim višim silama. Stari Rimljani su isprva pojam religije upotrebljavali samo za svoju vlastitu religiju a to se odnosilo na štovanje i ispunjavanje dužnosti prema višim silama priznatim od strane Rimske države. U sastavni dio religije treba navesti i osjećanja misterije jer ono igra značajnu ulogu unutar svake religije a posebno je to slučaj u Kršćanstvu, treba istaknuti da se značaj ove uloge mijenjao u različitim trenutcima kršćanske historije. Ovaj pojam u

određenim razdobljima prelazi u drugi plan i iščezava. Jasno je da se u svakom slučaju ova ideja o natrirodnim javlja veoma kasno, ona je strana ne samo primitivnim narodima nego i svima onima koji nisu postigli određeni stepen duhovne kulture. Vidimo da je pojam prirodnih sila izveden iz religijskih sila te među njima ne bi trebalo biti razdvajanja racionalnog od iracionalnog. Niti sama činjenica da se religijske sile misle u običaju nije odraz njihove iracionalnosti.

Dirkem navodi da se um opire a priori pretpostavci da ljudska i tzv. neživa tijela pokreće inteligencija, mada se nauka s tom hipotezom teško zadovoljava (Dirkem, 26, 1982).

Pojmovi naravnog i nadnaravnog su vrlo česti i u filozofiji religije jer istražuju dvodimenzionalnost ljudskog bića i njegov odnos prema naravnom i nadnaravnom svijetu i naravnoj i nadnaravnoj zbilji. Ideja nadprirodnog onakvu kakvu je mi razumijevamo predstavlja oprečnu ideju te je ona njena negacija (Dirkem, 26, 1982).

Da bi smo dublje i potpunije shvatili ljudsko biće koje u sebi uključuje naravnu i nadnaravnu dimenziju potrebno je dobro analizirati i odrediti značenje pojmova koji izražavaju sve bogatstvo tih dimenzija i samu bit ljudskog bića. Da bi smo za neke od činjenica mogli reći da su nadprirodne potrebno je razumjeti postojanje jednog prirodnog poretka da su pojave unutar univerzuma međusobno povezane u skladu s nužnim odnosima koji se nazivaju zakonima (Dirkem, 26, 1982).

1.2. Biblija

U nastavku rada govorimo o Bibliji (Svetom pismu). Najprije ćemo objasniti značenje same Biblije, njen značaj za kršćanstvo te napraviti distinkciju između jevrejske i kršćanske Biblije. Biblija se često tretira kao jedan cjelovit spis odnosno kao jedna knjiga. Kada Bibliju promatramo sa znanstvenog gledišta adekvatniji način bio bi promatrati je kao kolekciju knjiga (biblioteku) jer grčka riječ biblija znači knjige u množini a ne jednu knjigu. Ova biblioteka sadrži dva glavna velika kataloga a to su hebrejska Biblija (Tanah) i kršćanska Biblija koja se naziva i Novim zavjetom. Ovi veliki katalogi se dijele na niz manjih kataloga putem kojih se dolazi do knjiga poredanih po određenom kriteriju. U skladu sa izvjesnim religijskim pravilima i normama kršćanska i hebrejska Biblija morale

su biti kanonizirane. To znači da se raspored, sadržaj i raspored ovih svetih spisa ne može mijenjati, također kanonizacijom sveti spisi postaju autoritativni (Vukomanović, 21-22, 2003). Biblija ili Sveto pismo predstavlja Božju riječ upućenu čovjeku te sadrži istine o Bogu i čovjeku te istine o Božjem djelu stvaranja čovjeka. Ona također predstavlja skup knjiga koje govore o Božjoj objavi i njegovu djelovanju u povijesti čovječanstva i njegovu planu s čovječanstvom. Dakle, ovdje se radi o skupu istina o Bogu. U prvom redu u Bibliji ne treba tražiti znanstvenu istinu gdje se postavlja pitanje kako je nešto nastalo nego u njoj treba tražiti odgovor na pitanje zašto se nešto dogodilo. Treba naglasiti da Biblija ne sadrži sve istine, neke od njih sačuvane su u crkvenom naučavanju tj. usmenoj predaji zato se kaže da je cjelokupna objava sadržana u Svetom pismu i crkvenoj tradiciji. Ona nije knjiga koja sadržava riječ Božju nego je ona riječ Božja upućena čovjeku svih vremena.

1.3. Što je hebrejska Biblija

Hebrejska Biblija ili Stari zavjet kako je nazivaju kršćani kanonizirana je 90-te godine nove ere na saboru u Jamniji . Ova knjiga izdvojena je iz jednog većeg korpusa knjiga koji se sastojao od 24 knjige i to uz pomoć rabina jevrejskih učenjaka. Sve ove knjige pisane su na hebrejskom jeziku. Standardizacijom jevrejske Biblije ona dobiva i naziv Masoretski tekst po učenjacima masoretima koji su odgovorno prepisivali i redigirali ovo religijsko štivo. Kada govorimo o Starom zavjetu treba spomenuti da on predstavlja skup knjiga koji govori o povijesti izabranog naroda od postanka svijeta do rođenja Isusa Krista. Nastanak starozavjetnih knjiga vezuje se za razdoblje od 13. do 1. stoljeća prije Krista. Izabranje počinje stvaranjem svijeta.

1.4. Nekanonska literatura

U ovom dijelu rada govorit ćemo o nekanonskoj literaturi tj. onoj koja ne pripada ni hebrejskoj ni židovskoj literaturi tj. ne pripada Svetim spisima. Ovdje ponajprije treba istaknuti Apostolske oče kao zbirke ranokršćanskih dokumenata uglavnom poslanica. Ove dokumente su napisali autori pripadnici treće generacije Isusovih sljedbenika. Ovi spisi bez obzira na to što nisu uvršteni u kanon bili su cijenjeni u crkvi i smatrani za pravovjerne tvorevine. Potrebno je naglasiti da postoji razlika između druge i treće generacije Isusovih sljedbenika. Ta razlika se ogleda u tome da su suautori treće generacije Isusovih sljedbenika bili veoma aktivni u crkvi te su nam njihova imena dakako poznata. Ovdje ćemo spomenuti samo neke od njih poput antiohijskog episkopa mučenika Ignacija, te Klement rimski crkveni sekretar. Zanimljiva je činjenica da se do 17. stoljeća kada su ovi spisi prvi puta objavljeni u formi spisa vjerovalo se da su Apostolski oci bili pisani u prvom stoljeću tj. za vrijeme apostola (od 30-70 godine).

2. Povijesni Isus

Već na samom početku ovoga poglavlja se postavlja pitanje je li Isus iz Nazareta izgovorio sve one riječi koje mu se pripisuju u novozavjetnim evanđeljima? Danas svakako neobično zvuči podatak da je od nastanka evanđelja pa do prvih kritičkih pristupa tome pitanju prošlo punih osamnaest vijekova. Dugo vremena na kršćanskom zapadu Biblija je važila za neosporavani autoritet a u proteklim vijekovima bilo je potrebno i mnogo hrabrosti da se neko upusti u povijesno-kritičko razumijevanje Isusova života (Vukomanović, 43, 2003). O Isusu Kristu kao povijesnoj ličnosti tokom proteklih stoljeća vršena su razna istraživanja primjenjivane različite metode i pristupi s različitim ciljevima. Nakon što su napisana evanđelja te nakon što je uslijedila njihova kanonizacija, odnosno selekcija na evanđelja koja su ušla u Bibliju i ona koja su proglašena apokrifnim, istraživanja su se vršila raznim motivima i potrebama prevladavajuće političke struje određenog vremena. Takva su istraživanja služila za utvrđivanje pozicije u političko- pravnog okvira u određenom vremenu. Iz ovog se izvodi zaključak da su takva istraživanja bila pristrana i kao takva nisu za cilj imala otkrivanje lika povijesnog Isusa nego su se koristila za učvršćivanje partikularnih interesa vođenih dogmatskom potrebom. O liku Isusa Krista kojeg opisuje evanđelje te Novi zavjet u najširem smislu govori se kao o religijskoj ličnosti, Mesiji (poslaniku), sinu čovječjemu i jaganjcu. Doba prosvjetiteljstva predstavlja razdoblje kada raste interes za povijesnog Isusa. Istodobno razum ulazi u sve sfere te na posljetku dolazi do oslobođenja od misaone stege svjetovnih i crkvenih institucija. Doba prosvjetiteljstva također predstavlja značajno razdoblje jer tada dolazi do sve većeg interesa za povijesnog Isusa a istodobno se potiskuje karizmatički Isus. Do ovog perioda sve ono metafizičko vezano za Isusov lik se promatralo kritički, dok prosvjetiteljstvo predstavlja potragu za likom povijesnog Isusa gdje se nastoji ukloniti ezoterični veo kojeg su mu pridavali ranokršćanski crkveni oci u svom nastojanju da bi došli do stvarnog Isusa i vremena u kojem je on živio. Jasno je da svaki ozbiljni pokušaj da se dopre do povijesnog Isusa mora početi od sinoptičkih evanđelja jer ti dokumenti sadrže najstarije izvještaje o povijesnom Isusu i njegovim sljedbenicima. Zbog svoje izrazito teološke usmjerenosti Ivanovo

evanđelje tu može pružiti pomoć dok s druge strane Tomino evanđelje ne sadrži nikakav narativni materijal iz koga bi se mogli konstruirati neki povijesni dokumenti (Vukomanović, 45, 2003).

U nastavku ovog poglavlja obrazložiti ćemo evanđelje po Ivanu koje ima značajnu ulogu u pružanju informacija vezanih za lik povijesnog Isusa. Evanđelje po Ivanu jeste četvrto evanđelje po redu te se većinom razlikuje od prethodna tri tzv. sinoptička evanđelja (po Mateju, Marku i Luki) po vremenu kada je pisano (oko 100. godine) predstavlja posljednje kanonsko evanđelje. Evanđelist Ivan dijelom se distancirao od Isusa kao povijesne ličnosti te sadrži razvijenu kristologiju koja Isusa smatra božanskim Logosom dok prethodna tri evanđelja su bazirana na Kristove propovjedi u Galileji. Ivanovo evanđelje se bazira na propovjedi u Judeji a ono što ga razlikuje od prethodnih jeste to da ne sadrži ni jednu prisodobu o Isusu. U Ivanovu evanđelju Isusove riječi su dugi govori. Ivanovo evanđelje oslikava sukob ranog kršćanstva i židovstva za vrijeme Isusova života. Ovaj sukob se ogleda u tome da su Farizeji predstavljani na negativan način za razliku od Židova koji su prikazani kao opredijeljeni za i protiv kršćanstva. Farizeji predstavljaju religiozno političku stranku čije se djelovanje proteže od kraja drugog stoljeća prije Krista do kraja prvog stoljeća poslije Krista. Cilj njihova djelovanja borba za prevlast nad Saducejima također religiozno politička stranka u doba Rimskog carstva. Iz redova ove stranke kao najznačajniji predstavnici došli su veliki učitelji (rabini) Hilel i Samaj. Oni su također osnivači dviju osnovnih škola o tumačenju zakona, zatim kao značajna ličnost je povjesničar Josip Flavije, i kršćanski apostol Pavle. Nakon što je razoren hram u Jeruzalemu sedamdesete godine poslije Krista farizejski rabini preuzimaju potpunu kontrolu, osnivaju novi sinedrij i teološku školu u Jamniji, te postavljaju nove osnove židovske vjere koji traju do danas. U tome su prestali biti odvojeni pa se riječ farizeji prestala koristiti.

2.1. Isus kao povijesna ličnost

Povijesni Isus jeste pojam kojeg za tu veličinu grade povjesničari na temelju čitanja evanđelja i drugih različitih kriterija. Cilj ovoga znanstvenog projekta jeste doista pronaći povijesnog Isusa koji je živio prije 2000 godina. Ovo traganje za povijesnim Isusom se odvijalo u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća na temelju nepovjerenja prema evanđeljima za koje se smatralo da daju

lažnu sliku o liku Isusa. Ovo se istraživanje nastavlja i danas u manjoj mjeri gdje postoji veliko suglasje oko toga da je teško napraviti konstrukciju lika Isusa Krista osim onoga koji je utemeljio novozavjetna pisma.

2.2. Isus Krist u Katoličkoj teologiji

Za vrijeme Tridentskog sabora i u vremenu nakon njega interes crkve nije bio bavljenje ovom problematikom nego se više fokusirala na dogmatsko preciziranje. Tako ostaje do pred sam kraj osamnaestoga stoljeća kada prosvjetiteljstvo i racionalizam pod svoje uzimaju teologe toga vremena osobito protestantske. Kraj devetnaestoga i početak dvadesetoga stoljeća označio je uvođenje povijesno- kritičke metode u Katoličku egzegezu (prema grčkom egsegesis)- objašnjavati, odnosi se na tumačenje tekstova najčešće Biblijskih), u nastavku dolazi do nastanka takozvane modernističke krize čiji je najizraženiji utjecaj vidljiv u Francuskoj, Italiji i Engleskoj. Francuski teolog Alfred Loisy sve više uočava da se njegovo istraživanje razlikuje od dogmatskih sadržaja katoličke vjere. Korištenjem modernističke metode kao važnog čimbenika za određivanje značenja pojma povijesni Isus dolazi se do zaključka da je Isus samo običan čovjek koji sebe naziva eshatološki Mesije (poslanik). Prema navodima Alfreda Loisy-ja prva crkva dodaje Isusu mesijanska (poslanička) i božanska svojstva. Ovo je bio jedan od glavnih razloga za većinu teologa toga vremena da ovakvu povijesno- kritičku metodu dovedu u pitanje. Sve je naglašenija obrana tradicionalnog naučavanja o osobi Isusa Krista, također se sve više naglašava kontinuitet koji je postojan između predpashalnog i postpashalnog Isusa.

Povijesni Isus se razumijeva kao nadahnuće kršćanske vjere, dok se Krist vjere temelji na povijesnom Isusu. Prema svemu navedenom da je prvotni kriterij kao i sadržaj same kristologije jeste da je povijesni Isus ujedno proslavljeni Krist.

2.3. Povjesni Isus: problem znanosti u religijskom kontekstu

U završnom dijelu ovog poglavlja govoriti ćemo o Isusu kao problemu u nauci unutar religijskog konteksta.

Proučavanje povijesnog Isusa bilo je intenzivno u prethodna dva stoljeća ali rezultati ovoga istraživanja bili su manji od mogućnosti da bi pravnici mogli iznijeti bilo kakve tvrdnje o povijesnom Isusu. S jedne strane putem kritičkog istraživanja koje je vršeno tokom jednog stoljeća i njegovih metoda možemo utvrditi samo neke činjenice o Isusu poput one da je on doista živio tokom prvog stoljeća. S druge strane oni povjesničari koji su u pokušaju savladavanja negativnosti vlastitih istraživanja iznijeli osobne konstrukcije, znanstvenih pristupa te iznijeli su niz različitih rekonstrukcija Isusa koje su međusobno nespojive. Treće istraživanje o Isusu izazvalo je ljutnju različitih vjerskih skupina zašto se vezuju strahote života i reakcije na učinjeno djelo. Problem povijesnog Isusa s vremenom je poprimio dodatnu a ponekad i specifičnu jezičnu varijantu kao problem znanosti, odnosno problem znanosti i religije. Rad u interdisciplinarnom opisnom modeliranju se temelji na članku, bavi se raznim pojedinačnim pitanjima koja se odnose na istraživanja o Isusu a koja se pri tom usredotočuju na holističku analizu kritičke metodologije znanstvenog istraživanja.

Ova teza nudi priznanje da je nemoguće postići ideal studija o Isusu bez obzira na to što je slika Isusa neutralno objektivna i jedinstvena razlog tome je da je metoda koja je korištena u istraživanju u osnovi otvorena za temeljni utjecaj religije.

Kada govorimo o povijesnom Isusu znači govoriti o religijskoj ličnosti koja je u Svetom pismu predstavljena kao mesije, poslanik. Kada se sagleda kritičko i povijesno stajalište tada ono što nazivamo povijesnim Isusom razumijevamo kao znanstveni projekt i pristup u kojem se analiziraju povijesne knjige i zapisi tu ponajprije mislimo na Bibliju, evanđelja i druga djela gdje se nastoji utvrditi tko je zapravo bio Isus Krist. Poimanje povijesnog Isusa razumijevamo kao navjestitelja spasenja, proroka, učitelja te kao svojevrsno nadahnuće kršćanske vjere. U ovom poglavlju uočavamo da se za istraživanje lika povijesnog Isusa koristio modernistički pristup kao najvažniji čimbenik u istraživanju ovog pojma gdje se dolazi do toga da je Isus Krist bio običan čovjek koji se nazivao Mesijom.

3. Evanđelje kao poseban književni žanr

Na samom početku ovoga poglavlja se postavlja nekoliko važnih pitanja: što je evanđelje, po čemu se izvještaj o Isusu Kristu sačuvani u prve četiri knjige Novog zavjeta razlikuju od drugih djela religijske literature, od pisanih svjedočanstava o nekim drugim osnivačima velikih religija kao što su npr. Buda, Muhamed, Konfucije ili Mojsije i da li uopće Markov, Matejev, Lukin i Ivanov opis Isusova učenja i stradanja potpada pod istu vrstu literature, isti zajednički žanr. Ova i slična pitanja zaokupljala su i još uvijek zaokupljaju mnoge stručnjake, teologe i povjesničare religija koji se bave počecima Kršćanstva. Kada je o jednom popularnijem pristupu evanđeljima riječ mnogi suvremeni čitaoci zadovoljavaju se sa čak i djelomičnim objašnjenjima o prirodi i karakteru svih religijskih spisa. Tako je na primjer dosta rasprostranjeno gledište po kome su evanđelja ustvari biografije osnivača Kršćanstva pisane po uzoru na druge antičke životopise kulturnih heroja, svetaca, čudotvoraca, filozofa i drugih značajnih ličnosti. Pa ipak kada je o evanđeljima riječ ostaje nejasno zašto ti dokumenti za razliku od ključnih biografija ili kasnijih srednjovjekovnih života svetaca ne sadrže neke važne detalje iz života Isusa Krista (Vukomanović, 58, 2003).

3.1. Evanđelja kao književna vrsta

Evanđelja kao književnu vrstu možemo definirati prema modelu kanonskih evanđelja na temelju prikupljanja različitih materijala; a to se odnosi na djela, nauk i život Isusa Krista koji se do tada prenosi pismenim putem. S ciljem očuvanja, širenja i jačanja kršćanske vjere, ove materijale prikuplja i priređuje određeni redaktor na temelju zajedničkog teološkog promišljanja. Dok se definicija neke književne vrste odlikuje objedinjavanjem formalnih i sadržajnih elemenata dotle ova riječ evanđelje (euangelion) znači samo poruka, novost. No značenje ove riječi nije spriječilo da se sredinom drugog stoljeća prema ovoj riječi nazove knjiga koja prenosi poruku. Na temelju ovog razlikovanja postoje novozavjetni apokrifi pod nazivom evanđelja koji ne odgovaraju književnoj vrsti, točnije njenoj definiciji poput nekih spisa naslovljenih drugačije, dok s druge strane odgovaraju književnoj vrsti evanđelja. Ovdje se može javiti raznoliko klasificiranje

apokrifnih evanđelja, a tu ubrajamo sadašnju formu, autore, izvore, nakanu i ovisnost, ali najznačajniji kriterij jeste sadržaj.

Ona evanđelja koja slijede sinoptičku predaju su vrlo blizu kanonskim evanđeljima a razlog tome je služenje istim izvorima ili prerađivanje sinoptičkih evanđelja. Kao primjer možemo navesti: Petrovo evanđelje, evanđelje Nazarena i evanđelje Ebionita. Ova dva posljednja evanđelja pripadaju judeo-kršćanskim evanđeljima koja približno slijede Mateovo evanđelje čija je karakteristika čuvanje židovske predaje ili se ista mogu svesti na judeo-kršćanske aktere. U nastavku govorimo o heterodoksnim evanđeljima tj. onima čiji je cilj ozakonjivanje doktrinarnih mišljenja suprotnih onima koje ima velika Crkva. To se posebno odnosi na gnostike (nakon otkrića biblioteke u Nag Hamadiju) te je shodno tome na vidjelo izašao veliki broj njihovih evanđelja, spomenuti ćemo samo neke od tih evanđelja: Bartolomejevo evanđelje, Tomino evanđelje, Pistis, Dvije knjige Jehove. S obzirom na to da kanonska evanđelja nisu zadovoljavala želju i potrebu vjernika za spoznajom i većom jasnoćom u različitim točkama nastaje skup spisa koji za cilj imaju dopunu kanonskih evanđelja. O događajima koji prethode, a to se odnosi na Isusovo rođenje, njegovo djetinjstvo, govore (Jakovljevo protoevanđelje, Arapsko evanđelje djetinjstva Isusova, pseudomatejevo) ova djela su izvršila velik utjecaj na liturgiju pučku pobožnost i umjetnost. Također, ovdje govorimo o evanđeljima koja dopunjavaju muku Isusovu premda su ona kanonska, o tome veoma iscrpno, ipak se bave dodatno osobama koje se pojavljuju u mucu i Isusovu silasku nad pakao. To su evanđelja Bartolomejevo, Nikodemovo i djela Pavlova. Otkupiteljevi dijalozi dopunjavaju i preciziraju upute koje Isus daje svojim učenicima. Ova evanđelja premda sadrže i epistualne fragmente te apokaliptične elemente, su često u obliku dijaloga. U ovim evanđeljima nailazimo na ostatke usmene predaje Isusovih izreka, različitih agrafa i djela.

3.2. Apokrifna djela - književna vrsta

Za razliku od onih apostolskih evanđelja apokrifna djela koja uglavnom dolaze u fragmentnom obliku nisu nastala paralelno niti u ovisnosti kao konkurencija kanonskim djelima svetog Luke, nego u dva kasnija razdoblja neovisna o nakani dopunjavanja. Iz perioda drugog i trećeg stoljeća dolazi pet velikih apokrifnih djela a to su djela: Ananijina, Ivanova, Petrova, Pavlova i Tomina, koja su kasnije od strane Manihejaca uvrštena u jedan korpus te se pripisuju autoru Luciju Shaninu. Nadalje, u četvrtom stoljeću nastaju druga manje važna apokrifna djela apostolska, sagrađena su na temelju prethodnih djela s time da se ona više bave drugim apostolima. Ova djela nisu tako bogata ni materijalima ni mišlju, ali im je zajedničko osoba, život (putovanje) i nauk jednog ili više apostola viđenih kao božji ljudi (Theoi Andres) i autentični svjedoci vjere.

U usporedbi sa starim Romanima u njima nisu obrađeni samo zamišljeni događaji nego i oni koji su ušli u predaju, legende i priče. Izdvojit ćemo pet temeljnih elementa:

1. motiv putovanja, 2. kreposti (čudesna herojska moć), 3. teratološki element, 4. tendenciozni element (posebne propovjedi), 5. erotski (proroci) ljubavni motivi na asketsko- enkratitskoj liniji. Sva ova djela predstavljaju pučku književnost za slobodno vrijeme, nadogradnju i indokriniranje čitatelja, a ne djela za raspravu teoloških i disciplinskih problema. Iako se u ovim djelima javljaju elementi gnosticizma, ipak nije ispravno tumačiti da ih treba pripisivati gnosticizmu.

3.3. Markovo evanđelje

Jedan od prvih problema s kojim se susrećemo u pristupu najstarijem kanonskom evanđelju, Markovom evanđelju jeste pitanje o autoritetu njegova autora. U Isusovo doba ime Marko (Markus) spadalo je među najčešća latinska muška imena pa nije s toga neobično što se tako zovu i nekoliko ličnosti spomenutih u Novom Zavjetu. U djelima apostolskim spominju se izvjesni Ivan Marko suputnik apostola Pavla i Barnabe . Pisac Prve Petrove poslanice poziva se na novog vrlo bliskog suradnika Marka, osobu koja ima toliko privilegiran status u Petrovom krugu učenika i

sljedbenika da ga autor pisma naziva i svojim sinom. Svjedočanstvo o Markovoj vezi s apostolom Petrom nalazimo u Eusebijevoj historiji crkve i to na dva različita mjesta. Obratimo pažnju na primjer na tzv. Papijev fragment koji se navodi u Trećoj knjizi Eusebijeve historije. (Vukomanović, 61, 2003)

Markovo evanđelje je četvrto evanđelje po redu i jedno od najkraćih za razliku od prethodna tri ono je i religijska knjiga u sastavu Novog Zavjeta. Markovo evanđelje je prvo napisano evanđelje. Većina današnjih kršćana smatra da je ovo evanđelje napisao Marko i to najvjerojatnije u Rimu u periodu od šezdesete do sedamdesete godine prvog stoljeća. Ukoliko bismo se pouzdali na sve podatke iz Eusebijeve historije mogli bismo možda i bliže odrediti mjesto i datum zapisivanja Markova evanđelja. (Vukomanović, 62, 2003). U Markovu evanđelju zapisana su propovijedanja apostola Petra u Rimu. Marko nastavlja svoje evanđelje s namjerom da njegovi čitatelji lakše prepoznaju sina Božjeg u samom Isusu, osobito se to odnosi na njegova djela. Tu se govori o pripremi za Isusovo javno djelovanje u Jeruzalemu i Galileji te njegovoj muc i uskrsnuću. Evanđelja kao književna vrsta nam u cijelosti donose informacije o Isusu Kristu, njegovu životu i nauku, također evanđelja nam prikazuju razlike između Kršćanstva i Židovstva odnosno razloge njihova sukoba. Pored svega navedenog u ovom poglavlju uočavamo jasnu razliku između kanonskih i apokrifnih evanđelja. Kanonska evanđelja čine sastavni dio Biblije dok apokrifna nisu svrstana u Bibliju. To bi značilo preciznije da su kanonska evanđelja prihvaćena od strane zapadne i istočne crkve tj. kao originalna apostolska koja su korištena od strane generacija koji dolaze nakon apostola. Apokrifna evanđelja iako su djelomično korištena nisu nikada u potpunosti prihvaćena od strane kršćanske crkve, razlog tome je da su apokrifna evanđelja pisana tek krajem drugog stoljeća te ih karakterizira njihova nepotpunost i kratkoća za razliku od onih kanonskih koja su pisana za vrijeme života apostola te nam izravno služi kao povijesni dokaz o Kristovom životu i postojanju, dodaci od strane kršćanskih pisaca iz generacije koja dolazi nakon apostola i na posljertku njihovo usklađivanje u četiri djela.

3.3.1. Markovo kazivanje o Isusu

U strukturalnom i kompozicionom smislu, težište Markovih pripovijesti je prilično jasno postavljeno oko predanja o Isusovom stradanju i smrti kao i prevladavanja tih glavnih događaja za nekoliko nezavisnih mjesta u prvom dijelu evanđelja. Temelj tradicije o Isusovom stradanju bila je svakako jedna stara pripovijest o Kerigima čije tragove nalazimo još u Pavlovim pismima. (Vukomanović, 64, 2003) Markovo evanđelje dugo vremena kroz niz stoljeća bilo je zaboravljeno a razlog tome bilo je njegova kratkoća te ga se istodobno u davnini smatralo siromašnim i na njega se gledalo kao nedovoljno organizirano. Primjerice, Sveti Augustin je smatrao da ga njegov autor skraćuje i kopira. Ovo evanđelje dobiva pozornost u razdoblju od osamnaestog stoljeća do današnjeg dana jer je ustanovljeno putem znanstvenih istraživanja da upravo ono služi kao jedan od izvora nastanka Matejevog i Lukinog evanđelja, te je sastavljeno na temelju kazivanja živog svjedoka. Tokom dvadesetog stoljeća o Markovu evanđelju se vrši istraživanje teologije (takozvana Mesijanska tajna, osoba Isusa Krista, kraljevstvo Božje i mučeništva) i na posljetku dolazi do zaključka kako je Marko bio originalni teolog i pisac u odnosu na druge evanđeliste.

Marko svoje evanđelje piše kršćanima koji su uglavnom nežidovskog porijekla te nisu s područja Palestine nego se po svemu sudeći radi o Rimskoj crkvenoj zajednici iako postoje određeni argumenti kako bi se ovdje moglo raditi o prostoru Sirije ili sjeverne Transjordanije. S toga su kod njega slabo zastupljene teme odnosa sa židovskom religijom, baštinom i Stari i Novi savez (ispunjenje proroštava) a detalje koje spominje a to su aramejski izrazi nastoji protumačiti svojim čitateljima.

4. Evanđelje po Mateju

Prema crkvenoj tradiciji iz drugog vijeka, autor prvog kanonskog evanđelja bio je Matej, jedan od dvanaestorice apostola. Ova ličnost spominje se i u samom evanđelju u jednoj epizodi iz devetog poglavlja. Da je taj Matej doista i bio pisac našeg dokumenta sam spis bi u originalu morao biti sačuvan na Aramejskom jer je to bio maternji jezik Isusovih učenika (Vukomanović, 69, 2003).

Matejevo evanđelje jeste također jedno od četiri kanonska evanđelja Novog zavjeta. Ovo sinoptičko evanđelje služi nam kao izvještaj o životu i družbi Isusa nazarećanina, u njemu se navode detalji od rodoslovlja njegovoga sveopćeg poslanja. Sveti Matej se smatra nositeljem tradicije koju je i sam primio od nove kršćanske crkve o Isusu i kršćanskom životu, istovremeno on stvaralački oblikuje prve tradicije u nove kombinacije s novim naglascima. Autor pri pisanju ovog evanđelja za cilj ima pružiti i osokoliti članove svoje zajednice te dati građu za liturgijska čitanja i propovjedi, zatim uputiti misionarski poziv svima onima koji su dobre volje, obrana kršćanske vjere od suparnika i kršćana neprijateljski orijentiranih prema ovoj vjeri. Za postizanje navedenih ciljeva autor ovog evanđelja se koristio dvama značajnim elementima a to su govori i prikazi o događajima.

4.1. Autor

Ovo evanđelje zapravo nam ne otkriva ništa o njegovu piscu, jedina i najstarija crkvena predaja jeste Papijeva (biskup iz Hijerapolisa u prvoj polovici drugog stoljeća) pripisuje ga apostolu Mateju Leviju. U istom pravcu idu mnogi crkveni oci poput Origena, Epifanija Salamonskog i Jeronima. Neki od pisaca su nastojali pronaći dokaze kako bi se o apostolu mogli pronaći dokazi te kako bi mu se mogao pripisati prvobitni aramejski ili hebrejski oblik iz kojega je nastao grčki oblik Matej. S obzirom na to da točan pisac nije poznat možemo se zadovoljiti s tek nekoliko navoda o samom piscu unutar evanđelja. Iz ovoga vidimo da je pisac vrstan poznavatelj pisma, židovskih predaja, razumijeva način Isusova poučavanja te njegov način razumijevanja vlastitih slušatelja, također je karakteristično naglašavanje praktičnih posljedica njegova naučavanja.

4.2. Struktura i koncepcija evanđelja

Po svom sadržaju Matejevo evanđelje najviše sličnosti ima s Markovim. Učenjaci koji se bave Novim zavjetom odavno su uočili da je skoro cijelo evanđelje po Marku sadržano u Matejevom i Lukinom opisu. Od ukupno 661 Markovih stihova, Matej je preuzeo redaktorski i obradio preko 600 stihova dok se u Luke nalazi nešto manje od polovine materijala iz Markova evanđelja. Vidimo da je pisac Matejevog evanđelja najavio skoro 90% Markovog teksta (Vukomanović, 73, 2003).

Matejevo evanđelje čini sedam skladnih dijelova : prvi se dio odnosi na djetinjstvo obećanog Mesije Isusa Krista, drugi proglas načela kraljevstva nebeskog, treći dio propovijedanje kraljevstva nebeskog, četvrti skromna i tajanstvena narav kraljevstva nebeskog, peti dio, počeci kraljevstva nebeskog osnutak crkve, šesti priprema za dolazak kraljevstva nebeskog zatim posljednji muka i uskrsnuće Isusovo.

4.3. Stradanje po Luki

Još od drugog stoljeća evanđelje po Luki je smatrano za najmlađe sinoptičko evanđelje. Suvremena nauka ni danas ne osporava tu tvrdnju. Ovo evanđelje predstavlja prvi dio dvotomnog spisa koji kao svoj drugi tom sadrži Djela apostolska . To nam je poznato na osnovu svjedočenja samog autora i djela. Obe knjige posvećene su naime istoj osobi (izvjesnom Teofilu) a kada se pak uspoređi i njegov književni stil onda tek biva jasno da ih je sastavila ista osoba (Vukomanović, 81-82, 2003).

Lukino evanđelje također spada u religijske knjige Novog Zavjeta. Autor ovoga evanđelja prema crkvenoj predaji jeste sveti Luka obraćenik porijeklom iz grčke poganske porodice. Lukino evanđelje je najprije bilo namijenjeno kršćanskim zajednicama (oni koji nisu pripadali židovskoj vjeri- obraćenici). Autor je ovo evanđelje postavio tako da oni koji ga čitaju mogu u Isusu

prepoznati Boga koji je pohodio vlastiti narod te na iskazanu ljubav i pažnju. Sveti Luka također je autor Djela apostolskih koja ujedno možemo smatrati nastavkom njegova evanđelja.

Lukino evanđelje je najprije bilo namijenjeno čitateljima poganskog porijekla, neki od njih su pripadali dobrostojećim obiteljima te su promišljali o svojim misionarskim poduhvatima u neprijateljskom okruženju. Unutarnje i vanjske prepirke su sve više povećavale neprijateljsko okruženje. Jedno od ključnih pitanja Lukinih sljedbenika (zajednica) bila je Teodiceja- filozofska disciplina o Bogu. Neki od pisaca poput Hansa Conzelmana - njemački protestantski teolog i novozavjetni učenjak, smatra da je osnovna tematika ovoga evanđelja povijest spasenja ili autorovo skretanje pažnje na motiv obećanja i ispunjenja obećanja.

4.4. Nekršćanski izvještaj o Isusu

Baveći se na samom početku ovog poglavlja nekim novijim ispitivanjima o povijesnom Isusu primjećujemo da historičari religije u pristupu tome problemu moraju uzeti u obzir da su neposredni učenici apostoli upamtili svog Mesiju iz Nazareta kao vrlo kompleksnu, slojevitu ličnost (Vukomanović, 102, 2003).

Jedna zanimljiva činjenica koja se veže za izvještaje o Isusu Kristu jeste ta da je u povijesti bilo jako mnogo nekršćanskih pisaca poput Josipa Flavija židovskog povjesničara iz prvog stoljeća. On u svojem općepoznatom djelu Židovske starine (dovršeno pred kraj prvog stoljeća) navodi da je za vremena Poncija Pilata živio mudar čovjek po imenu Isus. Dobro je vladao te su mnogi pogani i Židovi postali njegovim sljedbenicima tj. učenicima. Flavije dalje navodi kada je Isus bio osuđen na smrt raspinjanjem da ga nisu napuštali oni koji su se od ranije nazivali njegovim učenicima. Njegovi učenici su izvijestili o njegovu ukazanju tri dana nakon Kristova raspeća. Prema tim izvještajima moguće je da je on Mesija tj. poslanika kojemu su praoci pripisivali čuda (Osamnaesta knjiga, treći ulomak, treće poglavlje). Ovo nije jedino mjesto gdje Josip Flavije spominje Isusa, u drugom ulomku svoga djela on navodi kako je novi veliki židovski svećenik Ananija mlađi, iskoristio rupu u rimskoj vladavini kako bi dao ubiti Jakova brata Isusova. Dakle ovo je još jedan spomen Isusa čije se porijeklo veže za prvo stoljeće, ujedno ovo predstavlja i potvrdu da je Isus iz Nazareta imao brata Jakova koji očito nije bio omiljen židovskim vlastima.

4.5. Mesijanizam

Pod pojmom mesijanizma (hebr. mesija-poslanik) podrazumijeva u određenim religijama iščekivanje mesije, tajanstvenoga spasitelja, spojeno s predodžbama o slobodi, miru i blagostanju. U širem smislu ovaj pojam označava izraz sveljudske čežnje za spasenjem i otkupljenjem koje trebaju ostvariti neki utopijski pokreti i karizmatičke vođe. Mesijanizam novoga doba ili sekularni mesijanizam, predstavlja jedan oblik pokreta oslobođenja i ostvarenja neke utopije, poput ukidanja klasnih razlika u komunizmu, čiste rase u nacizmu i blagostanja za sve ljude u potrošačkom društvu. Pod tzv. mesijanskom sviješću, podrazumijevamo, kao egzistirano uvjerenje koje se javlja u vidu kao patološka opsesija kod paranoika.

Po svojem sadržaju i strukturi Lk 4,16-30 bi se mogao svrstati u razne kategorije od kraljevsko-davidovskog, proročko-mojsijevskog do mesijanskog teksta. Da se radi o mesijanskom tekstu pokazuje programatski značaj ulomka zatim širi kontekst, a to je Lk4,14-44. Citirajući proroka iz 61,1-2 Luka je aludirao na mesiju posebno stoga što dva kumranska teksta povezuju Iz 61,1-2 s mesijom. Postavlja se pitanje u koju vrstu bi se mogao svrstati Lukin odlomak u kraljevsko-davidovske ulomke ali i u proročko- mojsijevske. Kojemu od njih pripada, nije lako zaključiti. Međutim taj bi ulomak prema mišljenju mnogih bibličara mogao biti mesijanski. No ovdje se postavlja pitanje zašto bi ovaj ulomak bio mesijanski (kristološki) kad se mesija Krist u ulomku nigdje direktno ne spominje. Na temelju takvog gledanja ulomak bi bio više proročki, budući da se riječ prorok spominje nekoliko puta. Na prvi pogled dobija se dojam da se govori jedino o eshatološkom proroku u nemesijanskom smislu. Da se radi o proročkom tekstu ukazuje činjenica da je Lk 4,18-19 citat jednog starozavjetnog proroka odnosno Izaije (Iz -58,6, 61,1-2).

Drugi razlog jeste činjenica da Isus u komentaru Izaijina teksta sam upotrebljava izričaj prorok aludirajući na sebe (Lk4,24). Treći razlog da se radi o proročkom tekstu jeste Isusovo direktno spominjanje dvojice proroka, a to su Ilija i Elizej od kojih bi se Ilija mogao svrstati u starozavjetne proroke (Tomašević, st.444,445-2015).

5. Rana kršćanska crkva

5.1. Jevrejsko kršćanstvo

U jednom općem tautološkom smislu hebrejskim kršćanima mogli bi se nazvati svi oni kršćani hebrejskog porijekla. Prva apostolska generacija Isusovih sljedbenika bila je sastavljena isključivo od hebreja ljudi poput Petra i Pavla ili Jakova koji su kao što znamo i sami pripadali Judaizmu ali su istovremeno utemeljili jednu novu od Judaizma sasvim neovisnu religiju. (Vukomanović, 207, 2003)

Riječ crkva označava crkvu gospodnju, korijeni ove riječi potječu iz grčkog jezika od riječi (kiriakos- božji kiriakon- dom). Također se porijeklo ove riječi može vezati i za staroslavensku riječ chirikha. Crkva predstavlja organiziranu zajednicu kršćana a njenim osnivačem smatra se Isus Krist, također crkvom nazivamo zgradu namijenjenu kršćanskom bogoslužju. U biblijskim knjigama Novoga zavjeta (evanđelja i poslanice) Crkva se opisuje kao božja zajednica, Kristova, građevina, obitelj, a njene bitne karakteristike tj. njenih pripadnika su vjera, krštenje i primanje Duha svetoga. U Djelima apostolskim se opisuje razvoj ustrojstva i širenje prve crkve. Neki protestantski teolozi zastupaju tezu da Isusova namjera nije bila osnivanje crkve nego da njegovo djelo treba razumijevati kao reformu cijelog Izraela a osnovali su je apostoli te je otvorili prema poganima (nekršćanima), svemu svijetu. Kršćanska predaja iznosi osnovne oznake crkve a to su da je crkva sveta katolička (sveopća) i apostolska- navjestiteljska. Od samog početka se nastoji očuvati jedinstvo boreći se protiv raznih pokreta, sljedbi i krivih učenja- hereza, kao što su u ranom kršćanstvu bili gnosticizam, montanisti , arijanstvo, nestorijanci, pelagijanci i razni drugi. Zbog unutarnjih doktrinarnih i vanjskih razlika i sukoba kroz crkvenu povijest dolazi do raskola ili do nastanka novih crkava npr. Pravoslavna ili velikih kriza zapadni raskol u četrnaestom i petnaestom stoljeću. Crkva čini sadržaj kršćanske vjere, definirana je u prvim stoljećima kršćanstva na općim ili ekumenskim saborima kroz formule vjerovanja, dogmatske istine i druge odredbe. U početku ustrojstvo crkve bilo je jednostavno.

U vodstvu sveukupne crkve bili su apostoli, proroci ili evanđelisti, a u pojedinim općinama crkveno vodstvo je sačinjeno od biskupa, prezbitera, đakona, učitelja i pastira. Već tokom drugog stoljeća iz prezbiterskog kolegija je izrastao monarhijski episkopat, a budući da se kršćanstvo

uglavnom širilo u gradovima biskupi su pretežito upravljali gradovima i općinama- biskupijama. Prema tadašnjoj rimskoj političkoj podjeli kršćanstva, u glavnim svetištima postojali su patrijarhatski, a najraniji su Aleksandrija, Rim, Jeruzalem i Carigrad. Ovdje treba naglasiti da je od početka prisutna tradicija o prihvatu rimskog biskupa- Pape, kao Petrova nasljednika postupno se učvršćivalo a dok je s druge strane na istoku iz političkih razloga najveći ugled uživao Carigradski patrijarh premda su drugi patrijarhatski ili racionalna crkva ondje sačuvali vlastitu samostalnost. Širenjem kršćanstva na seoska ruralna područja biskupije su se dijelile na župe kojima su upravljali župnici. Crkveni službenici biskupi, župnici, opati samostana, na zapadu dolaskom feudalizma u srednjem vijeku postaju zaseban stalež s posjedima i povlasticama sličnima svjetovnom feudalizmu.

Crkvena država ili područje papine svjetovne vlasti nastaje sukladno s pojavom feudalizma. Započela je teritorijalnim darivanjem franačkog kralja Pipina Malog 754. godine, kasnije se proširila darovima drugih vladara na nekoliko pokrajina srednje Italije. Dolaskom Napoleona 1808. godine biva ukinuta, da bi ponovno bila uspostavljena 1815. godine, potom 1870. godine trajno ukinuta stvaranjem ujedinjenog kraljevstva Italije. Lateranski ugovor iz 1929. godine označio je uspostavu exteritorijalnog dijela Rima- Vatikana (citta Vaticano) kao teritorij papinskoga građanskog suvereniteta. Ustrojstvo ili poredak Katoličke Crkve jeste strogo hijerarhijsko, poglavar Katoličke Crkve jeste Papa kome pripada vrhovna, upravna, zakonodavna i učiteljska vlast. Papi pomažu zbor kardinala i rimska kurija s rimskim kongregacijama koje su najviše crkveno nadležstvo za pojedine resore crkvene uprave. Cijela je Crkva podijeljena na biskupije kojima upravljaju biskupi, biskupije se dijele na arhiđakonate a oni na dekanate i naposljetku dekanati se dijele na župe. Biskupi glavnih gradova se uglavnom nazivaju nadbiskupima a ponegdje i metropoliti, biskupi jedne države se ujedinjuju u biskupske konferencije. Za razliku od katoličke, pravoslavna crkva, nema jedinstven ustroj, nema ovlasti nad pravoslavnim crkvama u drugim zemljama. Razvoj pravoslavlja počiva na načelu autokefalnosti i sabornosti prihvaćenom na Kalcedonskom saboru- 451. godina a to je u praksi značilo državnu crkvu. Na čelu pojedine autokefalne crkve je patrijarh, a sinod (sveti arhijerijski sinod) najviša je izvršna, nadzorna i upravna vlast. Vlast u episkopijama održavaju episkopi. U protestantskim crkvama za pojedinu zemlju ili pokrajinu crkveni savjet je vrhovno upravno vijeće. Također, postoji crkveni savez pokrajinskih crkava čija je glavna karakteristika da svaka od njih ima samostalnu upravu. Na čelu saveza je odbor crkvenih predstavnika. Pojedinim pokrajinskim

crkvama upravlja biskup ili supritendant. Pokrajinske crkve se dijele na manja okružja, dekanate i crkvene općine kojima upravljaju pastori uz pomoć općinskoga crkvenoga odbora.

5.2. Pojam crkvene organizacije

Izvori za proučavanje najranije kršćanske religijske i socijalne organizacije su dosta raznorodni pa bi se tu mogla ubrojiti i evanđelja, Djela apostolska, pastoralne poslanice- po Timoteju i Titu, kao i jedan nekanonski dokument napisan početkom drugog stoljeća 120. godina, koji je danas poznat kao Didahe. (Vukomanović, 211-, 2003)

Za najveću crkvenu organizaciju smatra se Katolička Crkva tj. najveća vjerska zajednica čija osnovna karakteristika jeste priznanje rimskog biskupa Pape kao vrhovnog autoriteta u vođenju Katoličke Crkve. Crkva koju je Krist ustanovio prema katoličkim učenjima u svojoj cjelini postoji samo u Katoličkoj Crkvi. Katoličku Crkvu čine dvadeset četiri crkve, a najveća od njih jeste crkva Zapadnog odreda (Latinska crkva – tj. ona u kojoj je smješten i sam Papa). Preostale dvadeset tri crkve su istočne katoličke crkve koje priznaju Papu. Razlike zapadnih i istočnih crkava ogledaju se u drugačijim liturgijskim obredima, običajima i u crkvenoj disciplini dok su ostale karakteristike zajedničke- priznavanje Pape, zajednička vjera i sakramenti.

U okviru različitih kršćanskih tradicija poput katoličanstva, protestantizma i pravoslavlja poimanje crkve se u mnogome razlikuje. Najprije u prvim stoljećima kršćanstva bilo je aktualno sukobljavanje ortodoksnog poimanja crkve, kao hijerarhijski ustrojene univerzalne zajednice podređene biskupima i gnosticima kao istinsko bogatstvo.

Savez duhovnih ljudi koji posjeduju gnozu (grčki gnosis- znanje, spoznaja) pojam kojim se označava duhovno znanje prosvijetljenog čovjeka koje se opisuje kao neposredno ili iskustveno saznanje o natprirodnom tj. božanskom. Ideja o crkvi u ranom kršćanstvu i to u onom suvremenom smislu bila je u potpunosti strana. Tek u daljnjem povjesnom razvitku crkva sve više poprima obilježja hijerarhijske organizacije i postaje svetom institucijom, kasnijim napretkom crkva se razvija u spasenju a vjernici se smatraju njenom djecom i samo kroz nju čovjek postiže sigurnost i blaženstvo. Prema mišljenju Elaine Pagels američke historičarke religije, održanje crkvene

tradicije dugujemo isključivo zahvaljujući organizacijskoj i teološkoj strukturi koju je razvila crkva i također da se glavne religijske dogme- vjera u Boga, Kristovu nauku i uskrsnuće, svetu univerzalnu i samostalnu crkvu.

5.3. Kanonizacija kršćanske Biblije

Iako se danas prihvaća da je zbirka od dvadeset sedam novozavjetnih knjiga kanonizirana još u četvrtom vijeku, u dugoj povijesti kršćanstva, paralelno su bila prisutna shvaćanja da taj izbor tekstova nikada ne mora biti definitivni, konačan te da se tom smislu i sam sadržaj biblijskog kanona može naknadno mijenjati. Bez obzira na ta različita gledišta u pogledu kanonizacije kršćanske Biblije, mora se najprije imati u vidu da je samo sastavljanje tog korpusa odabiranje tekstova što će se u njemu moći predstavljati kao jedan arbitraran proces koji je manje imao veze s inspiracijom novozavjetnih autora a više s imperijalnom politikom kao i porijeklom sadašnjih pojedinih kršćanskih dokumenata. (Vukomanović, 239, 2003)

Riječ kanonizacija (grčki: kanon- pravilo) znači postupak u kojem su knjige uključivane ili isključivane iz Biblije stoga se ponekad neke knjige koje spadaju u Bibliju nazivaju kanonskim djelima iako je bit kanonizacije popis biblijskih knjiga. Pojam kanonizacije se može uzeti kao pitanje zašto se neke biblijske knjige u ranokršćanskim zajednicama smatraju svetima i autoritativnima. Samo odgovor na ovo pitanje određuje našu vjeru u Bibliju kakvu danas poznajemo, jeli ona nastala kao rezultat vodstva Duha svetoga u prvoj crkvi ili kao posljedica političkih sila za vrijeme Konstantinova doba. Ovo se pitanje može razmatrati na dva dijela s obzirom na to da se Biblija također sastoji od dva dijela tj. Starog i Novog zavjeta.

Često se postavlja pitanje tko je odlučio koje od biblijskih knjiga će biti uključene u Stari zavjet. Upravo zbog nedostatka povijesnih izazova se ne može točno odgovoriti na ovo pitanje, uz to ne može se utvrditi ni točno vrijeme donošenja ove odluke. Oni stručnjaci koji zastupaju povijesno-kritičku metodu smatraju da je Biblija stjecala svoj autoritet, također je zastupljeno mišljenje da trideset četiri knjige Hebrejske Biblije podjeljene u tri glavna djela (Zakon, Proroci i Spisi), ukazuje na tri koraka razvoja u procesu kanonizacije (prema protestantskom kanonu Stari zavjet ima 39 knjiga, a prema katoličkom 46; a prema istočno pravoslavnom 49). Prema ovom gledištu,

kada se spominje zakon, misli se na Mojsijeve knjige nazvane Petoknjižje (Pentateuh), kanoniziran oko 400. godine prije Krista. Proroci u prvom stoljeću prije Krista a naposljetku Spisi tijekom prvog stoljeća naše ere.

Kada ovo pitanje razmatramo s konzervativne strane sasvim se mijenja i koncepcija konzervativnog mišljenja. Knjigu Zakona od njenog najranijeg postanka smatralo se Božjom riječju. Niz Biblijskih ulomaka ukazuje na to da je od najranijih početaka sam sebe smatrao autoritativnim. U području Sinaja, Mojsije prihvaća knjigu Savez. Stoljećima kasnije nakon što se Ezra hebrejski svećenik u petom stoljeću prije Krista koji je prema Bibliji izveo judejce iz Babilonskog sužanjstva u Jeruzalem za vrijeme vladavine kralja Artakserksa čitao je i Mojsijeve knjige Zakona koje židovski narod prihvaća kao Ustav svoje obnovljene države. Poštovanje koje su Židovi iskazivali prema Mojsijevim knjigama Zakona pokazuje uzvišen položaj njegovih knjiga. Iako nema mnogo podataka kako su ove knjige prikupljene postoji mogućnost da su Ezra i Nehemija bili uključeni u sakupljanje ovih knjiga koje čine starozavjetni kanon.

Ne možemo reći da je jedna ili više osoba odlučivalo o tome koje od knjiga će biti uključene u Stari zavjet upravo iz razloga što su kroz povijest izravno postojale ličnosti poznate kao božji proroci i sve ono što su ti ljudi napisali i rekli smatralo se božjom riječju. Njihova su djela prihvaćena jer se smatralo da je ono što su rekli i napisali poteklo od Boga. Postavlja se pitanje kada je nastao židovski kanon? Prema židovskoj predaji dio hebrejskog kanona nastao je za vrijeme proroka Ezre i Nehemije. Nekanonska druga knjiga o makabejcima spominje Spise Ezre i Nehemije kao i njihovu knjižnicu koja je sadržavala knjige o kraljevima i prorocima kao i Davidove spise. Židovski povjesničar Josip Flavije tvrdi da nasuprot Grcima, Židovi posjeduju samo dvadeset dvije knjige. On u svojim zapisima navodi da te knjige sadrže izvještaje o prošlim vremenima za koji se opravdano vjerovalo da su božanskog porijekla, od njih pet pripadaju Mojsiju, sadrže njegove Zakone i predaju o porijeklu čovječanstva do njegove smrti.

Kada govorimo o vremenu nakon Mojsijeve smrti do vladavine perzijskog kralja Artakserksa proroci su u trinaest knjiga pisali o onome što se učilo u njihovo vrijeme. Preostale četiri knjige sadrže himne i propise za življenje čovjeka. Josip Flavije jasno pokazuje da su proroci bili dio svetih spisa u vrijeme Ezre i Nehemije i smatrani pismom. Prema Flavijevim navodima istina je da je od vladavine Artakseksa bila pisana detaljno ali se nije smatrala dovoljno autoritativnom kao i ona ranija od naših predaka jer nije imala točan slijed proroka od onog vremena.

Možemo reći da nema sumnje kada su u pitanju proročke knjige kao Petoknjižje, smatraju se autoritativnima od onoga trenutka kada su napisane. Treći dio hebrejske Biblije, Spisi, datirana je nešto kasnije od Proroka. Prolog grčkog prijevoda Sirahove (ili eklezijske, apokrifne knjige iz drugog stoljeća prije Krista) stalno spominje tri dijela Staroga zavjeta, pokazujući da je treći dio Starog zavjeta već bio priznat kao kanonski.

5.4. Kanon Novog zavjeta

Slijedeći Isusov primjer ranokršćanska crkva smatrala je Stari zavjet autentičnim. Zajedno sa Starim zavjetom crkva je također Isusove riječi smatrala jednako autoritativnim. Drugačije i nije moglo biti jer se Isusa smatralo ne samo prorokom nego i Mesijom, sinom Božjim. Nakon Isusove smrti i uskrsnuća apostoli su preuzeli jedinstvenu ulogu širenja i svjedočenja u prilog Isusovih riječi. Krist im je rekao da će pošto su bili s njim od početka biti njegovi svjedoci. Kako je crkva rasla apostoli su postajali svjesniji mogućnosti da umiru te se u skladu s tim javila i potreba o zapisivanju Isusovih riječi. Novozavjetne knjige priznate kao Pismo, kao što je bio slučaj starozavjetnih proroka. Pavlovi spisi i spisi drugih apostola su odmah prihvaćeni kao autoritativni jer su pisci bili poznati kao autentični Božji glasnogovornici. Sami pisci bili su svjesni činjenice da navještaju Božju poruku a ne vlastita mišljenja.

U drugom stoljeću većina crkava je imala u posjedu a istodobno i priznavala zbirku nadahnutih knjiga koja je obuhvaćala Djela apostolska, četiri evanđelja, trinaest Pavlovih pisama, prvu Ivanovu i prvu Petrovu poslanicu. Rani crkveni oci poput Ignacija, Polikarpa i Klementa Rimskog citirali su većinu novozavjetnih knjiga, tako da se vidi da su te knjige prihvaćene kao autoritativne, međutim u tom procesu autoritet ovih knjiga Novoga zavjeta nije im postupno prisvajan nego su ga imale od samog početka. Jedan od ključnih čimbenika za uspostavljanje novozavjetnog kanona bio je razvoj nekoliko heretičkih pokreta u kršćanstvu tokom drugog stoljeća. Istaknuti heretik Marcijan razišao se s crkvom sredinom drugog stoljeća objavio je popis kršćanskih knjiga koje će predstavljati kanon za vjeru, bogoslužje, Marcijan je kao nadahnute knjige prihvatio samo modificiranu verziju evanđelja po Luki i deset Pavlovih poslanica. Istovremeno se javlja niz kršćanskih spisa koji su iznosili nepoznate pojedinosti o Kristu i apostolima. Mnoge od tih knjiga

napisali su pojedinci koji su pripadali heretičkom pokretu nazvanom gnosticizam. Gnostici su naglašavali spasenje tajne spoznaje (grčki: gnosis). Niz evanđelja iznosilo je skrivene detalje iz Kristova života, brojne apokrifne knjige, djela apostolska su djela Petra, Pavla, Ivana i drugih apostola, a nekoliko apokalipsa opisalo je osobno razgledavanje neba i pakla od strane apostola. Danas sve ove spise nazivamo novozavjetnim apokrifima. Rano kršćanska crkva se razumijeva kao vjerska institucija koju odlikuje navjestiteljski karakter tj. prenošenje Isusova nauka na vlastite sljedbenike. Prvobitna namjera crkve je bila da ima reformacijsku ulogu što bi se odnosilo na reformiranje cijelog Izraela nakon čega je zasnivaju apostoli te je otvaraju prema poganima (nekršćanima) te svijetu u cijelosti. Cilj crkvene organizacije jeste bogoslužje kao jedna bitna odlika, očuvanje mira, jedinstvo, te borba protiv raznih sekta te krivih učenja.

6. Crkva i imperija

U ovom poglavlju osvrnuti ćemo se na postepenu transformaciju poganske rimske imperije u kršćansku državu tokom IV vijeka. Najveća zasluga za taj preokret u religijskom i političkom životu imperije pripada svakako caru Konstantinu i njegovim crkvenim savjetnicima među kojima su dva, Euzebija Nikomedijski i Euzebije Cezerejski, igrali su veoma važnu ulogu. Konstantin je proglašen za cara 306. godine a njegovo zanimanje za Kršćanstvo bilo je potaknuto njegovom pobjedom nad direktnim rivalom Maksentijem Mihovilskim, pokraj Rima (Vukomanović, 243, 2003).

Rimska imperija (Imperium Romanum) predstavlja antička područja i narode koji su priznavali rimsku vlast. Razvila se iz malog seoskog naselja u grad- državu te je obuhvaćala široko područje od Britanije pa sve do Armenije. Kada govorimo o crkvi za vrijeme Rimskoga carstva kao najznačajniji period toga doba u kojem se odvijala transformacija crkve možemo navesti IV stoljeće. Naime već početkom IV stoljeća započinje legalizacija Kršćanstva od strane cara Konstantina Velikog. Najznačajniji korak u ovome procesu jeste donošenje zakonskog akta (Milanski edikt donesen 313. godine) koji predstavlja uredbu koju su zajednički proglasili car Konstantin Veliki, Tetrarh istoka i Tetrarh zapada. Ovom uredbom je službeno proglašen kraj

progona kršćana u Rimskom carstvu, dok Rimska imperija zauzima neutralan položaj u odnosu prema religijama. Ovom se uredbom također dozvoljava da kršćani javno propovijedaju vlastitu vjeru bez snošenja bilo kakvih posljedica. Ovim aktom se ne zabranjuje samo progon kršćana nego i sadrži naredbu koja uključuje povrat imovine koja je nekada pripadala crkvi. U isto vrijeme nastaju prve kršćanske crkve i bazilike. Car Konstantin nekoliko godina prije smrti naređuje izgradnju crkve Svetih apostola u blizini Carigrada.

6.1. Prvi Ekumenski sabor

Ekumenski sabor predstavlja izraz koji se najprije odnosi na pravoslavlje i katoličanstvo pri tome označavajući svjetsko okupljanje svih kršćanskih crkava tj. susret njihovih patrijarha i biskupa. Glavni značaj ovog sabora jeste donošenje zajedničkih kršćanskih dogmi i razmatranje crkvenih pitanja koji imaju univerzalno značenje što bi na posljetku značilo da moraju biti prihvaćeni od ostalih sestrinskih crkava. Po ovom pitanju se razlikuju katolička i pravoslavna crkva te se iz toga razloga ne mogu nazvati sestrinskim crkvama. Za istočno pravoslavlje prvu crkvu čini većina istočnih pravoslavnih crkava koje se razlikuju od orijentalnog pravoslavlja s kojim istočne crkve nisu u sestrinskim odnosima također ni rimokatolička crkva nije u sastavu pune crkve, samo one crkve koje su u sestrinskim odnosima sa rimokatoličkom crkvom čine punu crkvu. Bitno je naglasiti da sve istočne crkve i rimokatolička crkva priznaju sve prethode ekumenske sabore te u skladu s tim i njihovu važnost za crkvu u cjelini, a izuzetak čini četvrti ekumenski sabor koji se još naziva sofijski i carigradski sabor a odnosi se na sinod bizantske crkve tj. pravoslavne crkve. Ovaj sabor održan je 889. i 890. godine u Carigradu, sazvaio ga je tadašnji bizantski car Vasilije stoga se još naziva Osmi Vasilijanski sabor koji koristi dio pravoslavnih crkava. Cilj ovoga sabora jeste poništavanje odluka donešenih na prethodnom saboru na kojem je došlo do smjene patrijarha

Fotije I carigradskog. Ovim saborom se također osuđuje odobravanje odredbe filioque u Nicejsko vjerovanje. Crkveni sabori održavali su se već za vrijeme apostola, prvi takav sabor održan je sredinom I stoljeća u Jeruzalemu. Ideja održavanja crkvenih sabora javila se kao rezultat potrebe da se sva opća pitanja i problemi koji su od krucijalne važnosti za cijelu crkvu ili za neke njene određene dijelove razmatraju i da se o njima raspravlja i odlučuje na zajedničkim skupovima i saborima crkvenih predstavnika. Ova potreba se javila već za vrijeme apostolskog djelovanja. Kroz povijest najčešći oblik crkvenih sabora bili su oni provincijalni, njih karakterizira periodično održavanje na nivou čitave crkve. Na provincijalnim saborima učestvuju biskupi jedne provincije ili mitropolije, poznato je da se ova vrsta sabora u povijesti održavala u Palestini, Maloj Aziji a kasnije tokom I stoljeća, Efezu, Rimu, Galiji i drugim mjestima. Ovi sabori osobito u II i III stoljeću održani su iz nužne potrebe posebno radi rješavanja nekih organizacijskih disciplinarnih pitanja, sprečavanja raskola mjesnih crkava. Također s vremenom provincijalni sabori postaju obvezni a učestalost njihova održavanja ovisi o odluci više ekumenskih sabora.

Opći ili ekumenski sabor u Niceji održan je 325. godine na njemu je donešena odluka da se dva puta godišnje prije Korizme i tokom jeseni trebaju sastati biskupi svake pokrajine, no ova naredba nije zaživjela niti nakon sabora u Kalcedonu 431. godine. Tek na sedmom ekumenskom saboru tj. II Nicejskom održanom 691 i 692 godine donesena je odredba prema kojoj se provincijalni crkveni sabori moraju održati jedanput godišnje a u slučaju da se ova odredba zanemari od strane nekog mitropolita on bi podlijegao kanonskim kaznama. Ova odluka ubrzo doživljava neuspjeh. U XI stoljeću u okviru crkvene reforme pape pokušavaju uvesti redovito održavanje provincijalnih sabora no i to je prošlo s vrlo malo uspjeha. Jedan od značajniji crkvenih sabora jeste IV Lateranski ili XII ekumenski održan 1216. godine, njegov značaj se temelji na strogoj odredbi da se provincijalni sabori održavaju jednom godišnje, oni koji ne poštuju ovu odluku tj. ne sazovu sabore ili ne učestvuju u njima budu kažnjeni suspenzijom iz službe. Nakon ovoga provincijalni sabori su održavani češće ali nikada u onim razdobljima propisanim u odredbi Lateranskog sabora. U ovom poglavlju najbitnije je naglasiti da se već u prvim stoljećima kršćanstva tj. za vrijeme raspada rimskog carstva na istočno i zapadno mogu pronaći uzroci koji naposljetku dovode do crkvenog raskola, zatim mnogih društvenih i historijskih promjena kao što su reformacija i sekularizacija te razlike u običajima i crkvenom vodstvu.

7. Društvene promjene u Kršćanstvu od njegova nastanka do današnjeg vremena - od reformacije do sekularizacije

U ovom poglavlju ćemo obrazložiti nekoliko tema vezanih za društvene promjene koje su se odvijale u proteklih nekoliko stoljeća a vezane su za Kršćanstvo. Najprije ćemo spomenuti reformaciju Kršćanstva koja se dogodila tokom XVI stoljeća, zatim ćemo obuhvatiti sekularizaciju i sekularizam.

7.1. Reformacija

Reformacija jeste društveni i vjerski pokret nastao u Europi tokom XVI stoljeća. Ovaj pokret je nastojao u kršćansku crkvu unijeti duhovne i strukturalne promjene što je za posljedicu imalo uspostavu reformiranog kršćanstva. Reformacijski pokret pod upitnik stavlja primat Pape te zahtjeva smanjenje sekularnog i materijalnog utjecaja rimske kurije te povratak na ono što je njena prvobitna svrha a to je navještenja Kristova nauka. Kao prvi začetnici ovoga pokreta smatraju se kršćanske sekte Husiti, Valdežani i Votardi. Najvažnija ličnost toga doba jeste Martin Luther njemački teološki i vjerski reformator ujedno i jedan od začetnika protestantske reformacije čija je vjerska reformacija imala izrazit utjecaj na obrazovne, ekonomske te jezične prilike u svijetu, što ga je naposljetku učinilo jednom od važnih ličnosti u Evropskoj povijesti. Ono što je prethodilo ovom pokretu su ekonomski i društveni problemi što je potaklo val nezadovoljstva kod građana Europe, najprije se to odnosilo na Francusku i Englesku, bogati sloj (plemstvo i institucionalna crkva) činili su manjinu koja je uživala sve blagodati tadašnjeg društva. Za najveću kako političku tako i vjersku silu toga doba važila je Rimokatolička crkva. Najveći utjecaj imala je na bogat društveni život, pod crkvenim vodstvom došlo je do razvoja umjetnosti, osnivanja raznih univerziteta, ujedno crkva je bila nositelj vojnog i ekonomskog utjecaja. Također se nalazila u središtu mnogih skandala i kontraverzi. Ovo razdoblje (XVI- stoljeće) obilježila je amoralnost crkve kao institucije, krstaški ratovi zatim skolasticizam tj. srednjovjekovne filozofije čiji je

zadatak objašnjavanje religioznih dogmi srednjega vijeka, gotička arhitektura. Treba napomenuti da se papinstvo nalazilo u izrazito nepovoljnom položaju kada su na Avignonu stolovale i do tri pape. Papinstvo toga vremena obilježila je velika amoralnost. Posljedica reformacijskog pokreta jeste nastanak protestantizma (lat. Protestans- onaj koji prosvjeduje). Radi se o jednoj od kršćanskih konfesija čiji se nastanak povezuje sa luteranskim učenjem. Protestantizam pored katolicizma i pravoslavlja čini treću najbrojniju konfesiju unutar kršćanstva, podijeljen je na podkonfesije a to su anglikanizam, luteranstvo i kalvinizam. Svaka od ovih podkonfesija ima i svoje vlastite crkve a one se dijele na anglikansku, evangelističke crkve, reformatorske i luteranske. U protestantizmu se javlja određeni broj sekti kao što su anabaptisti i kvekeri. Protestantizam je ustanovljen na Drugom saboru u Speyeru 1529. godine, na ovom saboru se izdaje Ukaz Protestantio po kojemu je Protestantizam službeno dobio ime. Odlika protestantskog pokreta jeste priznavanje samo Svetog pisma za razliku od katolicizma i pravoslavlja koji uz Sveto pismo priznaju i predaju. Protestantizam također priznaje razne vjeroispovjedne spise koji imaju pravnu vrijednost. U te spise ubrajaju se Schmalkaldski članak, Lutherov veliki i mali katekizam, Ženevski katekizam, formula sloge, te Zwinglijevih 97 teza itd. Neposredno po objavi Lutherovih 95 teza za posljedicu se javlja kriza crkvenog identiteta uvjetovana odvajanjem reformacijskog pokreta od katoličke crkve gdje treba istaknuti neslaganja s anabaptistima, kršćanskom sektom, čije je naučavanje temeljeno na nepriznavanju krštenja jer se smatra da djeca ne posjeduju vjeru te je krštenje kao takvo bezvrijedno. Do samostalnosti protestantizma kao zasebne konfesije dolazi Augsburškim mirom iz 1555. godine čime ova konfesija biva politički priznata te ima zasebno crkveno ustrojstvo. Prema feudalnom načelu Cuius regio - ilius religio (lat. Čija teritorija njegova vjera) donesen 1555. godine na Augsburškom miru, prema kojemu su knezovi imali pravo odlučivanja o konfesiji. U ovom ugovoru se od podanika zahtjeva prihvaćanje vjere svoga gospodara ili se mora odseliti u slučaju neprihvaćanja njegove vjere. Ugovor je sklopljen između državnog staleža i tadašnjeg rimskog cara Ferdinanda I. Pored luteranstva u mnogim europskim zemljama javljaju se samostalni reformacijski pokreti poput Kalvinizma koji je zastupljen u Švicarskoj i Francuskoj, dok je za skandinavsko društvo karakteristično priznavanje i prihvaćanje luteranskog učenja. Sve ove konfesije postaju priznate Westfalskim mirom 1564. godine što je rezultiralo konačnom konfesijskom slikom kršćanske Europe kakvu poznajemo danas.

7.2. Sekularizacija

Sekularizacija (secularis- vijek, niz godina, novolatinski: secularisatio- posvjetovljenje) spada u jedan od najkontraverznijih društvenih procesa. Pridjev sekularni pojavio se krajem 18. stoljeća s negativnim značenjem da bi odvojio život svjetovnih svećenika od redovničkog života. Za neke autore riječ sekularizacija znači prelazak na seculum na stvari ili svjetovno područje. Čitavo jedno stoljeće tema sekularizacije bila je nezaobilazna ali i dominirajuća u sociologiji religije. Odnos prema njoj za mnoge sociologe ali ne samo za njih rezultat je njihova odnosa prema religiji. Mnogi su sekularizaciju svodili i svode na kršćanski svijet pa je i nazivaju desakralizacijom (Cvitković, 378, 2004). Pod pojmom sekularizacije ili posvjetovljenja, dekristijanizacije razumijevamo proces u kojem dolazi do gubljenja utjecaja vjerskih institucija društva, uz to ono religijsko, sveto i nadnaravno gubi svoj značaj. U užem smislu u praksi se nastoji u potpunosti odvojiti od religije. Težnja ovog procesa jeste da se crkva odvoji od države, ovim putem svaka institucija ili neki objekt gubi svoja religijska obilježja te se ona zamjenjuju onim svjetovnim obilježjima. Sekularizacija posebno u modernim društvima predstavlja proces religijskih promjena, njen nastanak usko je povezan i sa racionalizacijom života. Ovaj društveni fenomen se definira i kao opadanje religijske aktivnosti vjerovanja. Ovaj proces se očituje u opadanju religijske svijesti, obredi kao i sudjelovanje u njima prestaje biti propisani obrazac ponašanja. Kao najvažnije značajke sekularizacije možemo navesti: modernizaciju, pluralizam, racionalizaciju života. Pored toga što modernizaciju i racionalizaciju života uvrštavamo u njene značajke one se predstavljaju kao procesi u kojima također leže i korijeni sekularizacije, a posljedica toga su gubljenje suvereniteta religije, autonomija socijalnih institucija. S obzirom na općenitost i široku upotrebu značenja ovog procesa dijelimo ga na tri dimenzije: organizacijsku, socijalnu i individualnu. Socijalna dimenzija se odnosi na religijske promjene unutar religijskih organizacija po pitanju rituala te smanjenja ili nestanka religijskih zajednica. Organizacijska se odlikuje gubljenjem važnosti i vladajućeg karaktera religije što se naziva tzv. procesom laicizacije. Individualna označava stepen normativne integracije religije u religijske organizacije. Iz ovoga vidimo da se radi o multidimenzionalnom procesu koji se u svim dimenzijama očituje kroz značajno slabljenje religije.

7.3. Problem sekularizacije u suvremenom društvu

Možemo reći da sekularizacija suvremenog društva pa tako i suvremene kršćanske religije ide zajedno s procesom globalizacije, dakle do izražaja sve češće dolazi izbacivanje duhovnog i religijskog iz svih dijelova društva te ustupanju mjesta materijalnom i svjetovnom. Primjerice Marks i Veber su zastupali tezu da modernizacija društva uključuje smanjenu religioznost. Temelji ovog procesa sežu još iz vremena prosvjetiteljstva, pozitivizma i marksizma. Proces sekularizacije se uglavnom vezuje za zapadno društvo tj. njegov prelazak u društveni oblik u kome svi njegovi elementi poput etike i moći podliježu, te se isključivo temelje na onome svjetovnom i u potpunosti izmiču religijskom autoritetu. Poimanje fenomena sekularizacije je veoma složeno, a razlog tome leži u činjenici da je njegova uporaba proširena u raznim društvenim kontekstima što mu daje neprikladnost, stoga je neprikladan i za određivanje realnog stanja prema religiji.

7.4. Sekularizam

Sekularizam (lat. *Seculum* što znači vijek, svjetovno pravosuđe u crkvi, sve ono što ne pripada religiji). Ovaj pojam temeljen je na ideji zanemarivanja i odbacivanja vjere i svega onoga što je vjersko, odnosno odbacivanje vjerskih uvjerenja. Sekularizam se također može smatrati i svjetovnom religijom, njegov razvoj se proteže kroz čitavo suvremeno doba u vidu pokreta nasuprot kršćanstva i vjeri općenito. Pojam sekularnog (svjetovnog) pa tako i sekularizma vezuje se za zapadnu civilizaciju, te sve više ima ateističke konotacije. Poimanje sekularizma odnosi se najviše na kler i svećenstvo, možemo reći da ovaj pojam ne predstavlja razliku između položaja nego nešto što ima direktan odnos sa vjerom. Upotreba pojma sekularno (nesveto) u odnosu na svećenstvo kroz povijest nam pokazuje da upotreba novog značenja ovog pojma gdje se radikalno odvaja religija i svjetovno u današnjem suvremenom društvu poimanje sekularizma odnosi se na poimanje svega onog što čini oslobađanje od vjere i religije. Društvene promjene koje smo

spomenuli u ovom poglavlju predstavljaju procese koji su kršćanskoj religiji dali neke nove odlike i dimenzije a to se odnosi najprije na multikonfesionalnost, te nastanak brojnih sljedbi, te različito tumačenje kršćanskog nauka. Kada govorimo o samom procesu sekularizacije uočavamo da je jedna od glavnih karakteristika ovog procesa pridavanje važnosti socijalnim institucijama, te postepeno izbacivanje crkve i religije iz svakodnevnog društvenog života, te slabljenje religijske svijesti i važnosti religijskih obreda i običaja.

8. Zaključak

Sam naziv religija potječe iz latinskog jezika tj. od riječi religio što označava vjeru, od glagola religare (povezivati, okupljati). Tako religiju definiramo kao jedan cjelokupan sustav djelovanja te etičkih i moralnih vrijednosti kojima čovjek izražava svoj odnos prema svetom. Sveto čini glavni sastav svake religije bez kojeg niti jedna od njih ne bi bila postojana. Pod svetim se podrazumijeva sve ono čemu religiozan čovjek iskazuje štovanje, sve što pripada božanstvu. Očitovanje svetog se vezuje za simbole tj. vidljive znakove onoga nevidljivoga mističnoga. Sveto čine tri glavna momenta:

1. prirodni predmet poput planine, kamena ili drveta
2. tzv. Nevidljive stvarnosti (božansko biće, vrhovno biće tj. Bog), mistični i transcendentni svijet
3. posljednji moment karakterizira davanje natprirodnih moći prirodnom predmetu.

Samu religijsku pojavu susrećemo još u najranijim civilizacijama, te se ukorijenila u sve društvene zajednice.

O počecima kršćanstva prije pojave Isusa Krista svjedoči Knjiga postanka u kojoj na slikovit način prikazan postupak nastanka svijeta te odnos Boga i čovjeka. Ova knjiga je prva biblijska knjiga tj. prva u Starom zavjetu, njen naziv potječe iz hebrejskog jezika od riječi Bereshit što se prevodi u početku ili na početku. Kršćanstvo se u početku javlja kao vjerski pokret odnosno sekta unutar židovstva da bi tek u I. stoljeću dobilo status samostalne religije a njen glavni utemeljitelj jeste

Isus Krist. Prema zaslugama Svetoga Pavla apostola i mučenika Kršćanstvo postaje zvanično religijom. Na svom početku se temelji na vjeri u Boga te propovijedima Isusa Krista. Rano kršćanstvo sastojalo se od otajstava koja su sadržavala tri osnovna sakramenta: krštenje, potvrdu ili pričest i euharistiju. Za kršćanstvo toga vremena bilo je karakteristično odbacivanje idolopoklonstva, poganstva (poganstvo- pripadnici politeističkih religija) i carski kult što je dovelo do masovnog progona, mučenja i ubijanja kršćana od strane pogana tj. poganske crkvene vlasti. Biblija (grčki Biblos- knjižnica) naziva se Svetim pismom predstavlja zbirku knjiga koja se dijeli na Stari i Novi zavjet, Stari zavjet jeste dio Biblije koji obuhvaća 39 knjiga (prema protestantskom kanonu), ovaj skup knjiga naziva se protokanonskim te je blisko povezan s hebrejskim kanonom. Novi zavjet sastoji se od 27 knjiga a temelji se na usmenim predajama Isusa Krista te njegovih učenika apostola. Najstariji zapisi Novog zavjeta jesu Pavlove poslanice, Novi zavjet iznosi izvještaje o Isusu Kristu tj. njegovoj muci i smrti. Temeljem ovih podataka nastaju apostolska evanđelja. Razlika Staroga i Novoga zavjeta jeste ta da se Starim zavjetom koriste i Židovi i kršćani, dok Novi zavjet isključivo koriste kršćani gdje je ustaljeno vjerovanje da su ovi tekstovi nastali djelovanjem Duha Svetoga. Prema kršćanskim izvorima Isusa Krista razumijevamo kao utjelovljenje Sina Božjega ili kao duhovnog učitelja. Govorimo li međutim o ovom pojmu mogli bi smo ga razumjeti u kontekstu znanstvenog prikaza Kristova života na način kritičkog promatranja evanđelja kao relevantnih izvora koji svjedoče o Isusovu životu, također je bitno razmotriti i sve kulturno povijesne aspekte njegova života. Isus Krist u kršćanstvu je predstavljen kao navjestitelj spasenja, propovjednik o kraljevstvu božjem i vječnom životu. Isus se često nazivao Mesijom, sinom čovječjim te sinom božjim. Već smo prethodno definirali evanđelja prema modelu nekanonskih evanđelja te se ona sastoje od skupa tekstova koji uključuju izreke, djela i nauk Isusa Krista. Važno je naglasiti da ovi tekstovi predstavljaju značajne izvore koji detaljno opisuju vrijeme neposredno prije rođenja Isusova, zatim samo njegovo rođenje, nauk i propovijedanje, te muku, smrt i uskrsnuće. Evanđelja možemo tumačiti i kao djela navještenja kao što nam i sama riječ euangelion govori poruka, navještanje spasenja koje propovijeda Isus, također evanđeljima se Bog navodi kao začetnik, stvoritelj svijeta. Kršćansku crkvu definiramo kao organiziranu zajednicu kršćana čije su glavne odlike tj. njenih pripadnika, vjera, krštenje te primanje Duha Svetoga . Crkva se naziva svetom, sveopćom, apostolskom (navjestiteljskom) što također predstavlja njene glavne odlike. Kršćansku crkvu definiramo kao kuću gospodnju i sadržaj kršćanske vjere. Katoličku crkvu čine 23 autonomne crkve, jedna od njih latinska crkva čiji je

poglavar Papa koji ima apsolutnu vlast nad čitavom Katoličkom Crkvom. Katoličku Crkvu ujedno smatramo i najvećom crkvenom organizacijom. Poimanje kanonizacije odnosi se na postupak u kojem se neke od knjiga uključuju ili isključuju iz Biblije. Značenje ovog pojma vuče porijeklo iz grčkog jezika od riječi kanon što izvorno znači pravilo. Upravo to je razlog što se knjige kršćanske Biblije često nazivaju kanonskim a kanonizaciju možemo razumjeti i kao proces popisa knjiga u sastavu Biblije. Biblija je podijeljena na kanon Starog i Novog zavjeta po katoličkim izvorima Stari zavjet je sastavljen od četrdeset i šest knjiga koje čine tri glavna djela a to su Zakon, Proroci i Spisi. Kanon Novog zavjeta naziva se Pismo, te kao njegovi najznačajniji dijelovi se smatraju apostolski spisi kao uvjet tome se navodi da su autori tih spisa bili predstavljeni kao autentični božji glasnogovornici. Ono što je dovelo do nastanka novozavjetnog kanona jeste pojava nekoliko heretičkih pokreta tokom drugog stoljeća. Jedan od najistaknutijih heretika tog vremena Marcijan koji objavljuje vlastiti popis kršćanskih knjiga (modificirana verzija evanđelja i Pavlovih poslanica). Ekumenizam predstavlja pokret obnove i jedinstva podijeljenih kršćanskih crkava te jedna vrsta dijaloškog napora koji za cilj ima jedinstvo i zbližavanje kršćanske crkve, te je i sam zasnovan na ravnopravnosti. Ekumenski sabori jesu izraz kojim se označava svjetsko okupljanje svih kršćanskih crkava odnosno njenih patrijarhija i biskupija. Ovim saborima jeste cilj što više smanjiti razlike među kršćanskim crkvama donošenjem zajedničkih kršćanski dogmi i razmatranjem svih onih crkvenih pitanja koja posjeduju univerzalno značenje što znači da bi morali biti prihvaćeni od strane sestrinskih crkava. Kao najvažnije procese koji su se odvijali u kršćanstvu navodimo reformaciju i sekularizaciju. Reformaciju karakteriziramo kao pokret obnove te uvođenja ustroja u političke, kulturne i vjerske institucije. Konkretno u samoj crkvi reformacija se provodi u cilju uvođenja određenih reformi. Martin Luther predstavlja jednu od najvažnijih ličnosti vezanih za ovaj pokret. On se smatra začetnikom protestantizma a slijedenje njegova nauka dovelo je do raskola zapadne crkve te do nastanka evangelističkih crkava. Govorimo li o protestantizmu istodobno govorimo i o novoj konfesiji nastaloj u posebnim uvjetima. Ovaj pokret označio je prekretnicu kako u zapadnom svijetu tako i u kršćanstvu. Sekularizaciju ili posvjetovljenje shvaćamo kao proces antireligioznosti gdje religija kao i vjerske institucije gube svoj značaj u društvu. Ovaj proces se temelji na davanju značaja onome svjetovnom te izbacivanja onog religijskog, duhovnog iz društva. Posebno u modernim društvima sekularizacija može biti produkt drugih procesa poput privatizacije, racionalizacije i globalizacije. Sekularizacijski proces karakteriziraju pluralizam, sve manja važnost religije u društvu i pad religijske svijesti.

Sekularizacija se očituje kao multidimenzionalan proces i dijeli se u tri dimenzije: organizacijsku, socijalnu i individualnu.

U svim ovim dimenzijama primjetan je gubitak važnosti religije, gubljenje suvereniteta vjerskih institucija. Korijene sekularizacije pored modernizacije i racionalizacije treba tražiti i u strukturiranoj diferencijaciji koja u sociološkom smislu se odnosi na proces razdvajanja prema pripadnosti u različitim društvenim granama. Najvažnije značajke su pluralizam i racionalizacija života.

Bibliografija:

1. Vukomanović, Milan.(2003) Rano hrišćanstvo od Isusa do Hrista. Čigoja štampa, Beograd
2. Reza, Aslan.(2013) Zelot-život i vrijeme Isusa iz Nazareta, Profil knjiga, Zagreb
3. Cvitković, Ivan (2010) Religije suvremenog svijeta, DES, Sarajevo
4. Durkheim, Emil (1982) Elementarni oblici religijskog života, Izdavačka radna organizacija Prosveta, Beograd
5. Tomašević, Darko (2015), LK4,16-30-Mesijanski tekst ili ne? , KBF, Sarajevo
6. Weber, Max (1989) Protestantska etika i duh kapitalizma, Svijetlost, Sarajevo
7. Mircea, Elijade (2002) Sveto i profano, AGM, Zagreb
8. Davie, Grace (2005) Religija u suvremenoj Europi, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb
9. Otto, Rudolf (1983) Sveto, Svijetlost, Sarajevo
10. Šušnjić, Đuro (2005) Antropologija religije i sociologija religije, Časopis Etnologija i antropologija: stanje i perspektive,
11. N. Bella, Robert (2003) Pogaženi zavet - Američka građanska religija u doba iskušenja, Beograd
- 12.Radcliffe-Brown,A.R.,(1982)Struktura i funkcija u primitivnom društvu,Prosveta ,Beograd